

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 811.133.1'42(043.2)

FOGHEL ECATERINA

**CONCEPTUL *VIRTUTE* ÎN TEXTELE ARTISTICE FRANCEZE
DIN SECOLUL AL XX-LEA**

**Specialitatea: 621. 01 *Lingvistică generală; filosofia limbajului; psiho-
lingvistică; lingvistică informatizată (limba franceză)***

Rezumatul tezei de doctor în filologie

BĂLȚI, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale *Filologie* a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Conducător științific: COȘCIUG Anjela, doctor în filologie, conferențiar universitar

Componenta Comisiei de Susținere publică a tezei de doctorat:

Președintele Comisiei:

LEAHU Nicolae, doctor în filologie, conferențiar universitar

Conducător științific:

COȘCIUG Anjela, doctor în filologie, conferențiar universitar

Referenți oficiali:

PRUS Elena, doctor habilitat, profesor universitar

HĂISAN Daniela, doctor în filologie, conferențiar universitar

MOLOȘNIUC Viorica, doctor în filologie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 21 iunie 2023, ora 12:00, în Ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale Filologie, specialitatea 62, a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, în aula 352, Corp 3, str. Al. Pușkin 38, 3100, Bălți, Republica Moldova.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md)

Rezumatul a fost expediat la 18 mai 2023

Președintele Comisiei de susținere _____ LEAHU Nicolae,
doctor în filologie, conferențiar universitar

Conducător științific COȘCIUG Anjela,
doctor în filologie, conferențiar universitar

Autor _____

© Foghel, Ecaterina, 2023

CUPRINS

Reperete conceptuale ale cercetării	4
Conținutul tezei	8
Concluzii generale și recomandări	24
Bibliografie	27
Lista publicațiilor autoarei la tema tezei	29
Adnotare	31
Аннотация	32
Annotation.....	34

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate: Analiza conceptuală a limbajului se numără printre direcțiile de dezvoltare cele mai actuale ale lingvisticii contemporane. Considerarea conceptelor ca niște constructe mentale dinamice rezultate din activitatea psiho-socială complexă individuală, dar, totodată, racordate la matricea imaginarului colectiv, condiționează depășirea nivelului glotic de studiere a fenomenelor de limbaj. Implicații de ordin logic, psihologic, filozofic, sociologic, culturologic etc. devin necesare pentru elucidarea legităților și principiilor de construcție și completare a spațiului semantic al limbilor naturale. Abordarea inter- și transdisciplinară este în concordanță cu tendința actuală de promovare a științei integrative.

Cercetarea orientată spre delimitarea, analiza și interpretarea conceptului de *virtute* luat aparte prezintă interes atât din punctul de vedere al metodologiei de determinare și localizare a unității vizate în cadrul sferei conceptuale globale, cât și în raport cu preocupările de ordin etico-moral și socio-ideologic de stabilire a unor repere argumentate ce ar defini un cadru axiologic adecvat și oportun. Raportat la un corpus literar francez, studiul în cauză încearcă să discearnă semnele caracteristice unei translații național refractate a conceptului în discuție, iar referirea la secolul al XX-lea se face pentru a verifica valabilitatea și durabilitatea *virtuții* ca un concept aparent anacronic în raport cu discursurile moderne, derivate din realitatea socio-politică și intelectuală a secolului în cauză.

Scopul cercetării rezidă în determinarea și examinarea potențialului conținutal al conceptului universal „abstract” de virtute, precum și a formelor glotice de manifestare a acestuia în contexte literare selectate, reprezentative pentru evoluția ideilor din societatea franceză a secolului trecut. Evoluția sistemului de valori și de aspirații al societății este reflectată în configurația contururilor sferei conceptuale a unității *virtute* (*vertu* în franceză). Și dacă unitatea glotică propriu-zisă *vertu* nu se numără printre elementele cele mai activ vehiculate din lexicul curent francez, devenind un clișeu al idealurilor morale utopice perimate, este firesc să ne problematizăm asupra actualității conținutului sferei conceptuale aferente acestei unități și asupra modalităților alternative de exprimare a acestuia.

Prezumpțiile enunțate sunt reflectate în următoarele **obiective** ale actualei cercetări:

- delimitarea și precizarea bazelor teoretice ale proiectului de analiză integrată a conceptului de virtute în raport cu criteriile structurale, funcționale și tipologice, aplicabile din diferite perspective științifice;

- investigarea conceptului de virtute în raport cu anumiți factori extraglotici, care au influențat, în plan diacronic, procesul de conturare și de cristalizare a respectivei unități cognitiv-culturale din imaginarul francez;
- definirea și analiza, sub aspect etimologic, lexical și semasiologic, a elementului nuclear din câmpul conceptual al macrounității *vertu*, cu indicarea prezumției sale de variații semantice și evidențierea potențelor sale de flexibilitate funcțională;
- inventarierea și sistematizarea microunităților periferice, aferente elementului semantic central din sfera conceptuală *vertu*, de rând cu stabilirea tipului de relație semantică ce stă la baza asocierii și integrării acestor microunități în câmpul generic;
- stabilirea paradigmelor filozofico-ideologice și a contextelor de ordin social, politic, cultural, în raport cu care conceptul de virtute emerge în diferite ipostaze, prin intermediul unor unități glotice variate și sub diferite pretexte logice, în cadrul unor opere beletristice reprezentative pentru direcțiile evoluției intelectuale, specifice Franței secolului al XX-lea;
- reliefarea unor regularități ale dinamicii social determinate în materie de alegere, combinare și adaptare la anumite trenduri de „modă glotică” a mijloacelor de exprimare literar-artistică a conceptului de virtute și a derivatelor imediate ale acestuia.

Ipoteza de bază supusă dezbaterii în cadrul cercetării pornește de la ideea primordialității și inevitabilității interogațiilor de ordin etico-psihologic și a căutării mecanismelor de reglementare a vieții moral-spirituale în orice conjunctură socio-ideologică obiectivă. Faptul că textele artistice franceze din secolul al XX-lea nu abundă în recurențe ale unității *vertu* în egală măsură cu cele din secolele XVII-XVIII, nu înseamnă neapărat că conceptul în cauză a fost șters din lista preocupărilor metafizice și utilitariste ale gânditorilor. Deși tendințele moderne de emancipare a conștiinței și de demistificare a principiilor existenței umane promovează valori individualiste și imediat profitabile, în inventarul de aspirații universale ale omului se vor regăsi oricând comportamentul cumpătat și faptele bune.

Din ipoteza respectivă derivă un șir de teze ale căror confirmare o urmărește studiul nostru:

- modalitățile de exprimare ale unui concept „abstract” universal de bază pot fi diversificate și adaptate la anumite exigențe sau necesități comunicaționale istoric determinate;

- sumarul de valențe contextual compatibile cu nucleul semantic imuabil al conceptului de virtute se extinde pe măsură ce percepția noțiunii centrale a acestuia se liberalizează;
- textele artistice, fiind ancorate temporal într-un context socio-istoric definit, pot oferi un eșantion de studiu credibil și elocvent pentru identificarea și interpretarea formelor de actualizare a elementelor din spațiul conceptual aferent unității *vertu*.

Metodologia de cercetare. Pentru ca elucidarea specificului conceptului aflat în centrul cercetării să fie cât mai cuprinzătoare, am recurs la metoda descrierii, la analiza etimologică, la descompunerea în constituenți imediați, la analiza interpretativă, aplicând varii procedee ale metodei structural-semantică. Pornind de la analiza contrastivă a unei serii de definiții variate ale conceptului ca atare, s-a urmărit, prin metoda de sinteză, identificarea punctelor-cheie de înțelegere și discriminare a conceptului de virtute. La analiza componentială a acestuia din urmă, am aplicat modelele structurale, propuse de cercetătorii Tatiana Solonchak, Svetlana Pesina, Claude Gruaz și Iurii Stepanov. În scopul evidențierii interacțiunii macrounității conceptuale *vertu* atât cu microunitățile subordonate (hiponimele), cât și cu elementele asociate acesteia pe orizontală, în cadrul unor rețele semantice de sinonimie, s-a efectuat analiza datelor din *Dicționarul electronic de sinonime CRISCO*, elaborat în cadrul Laboratorului de Cercetări interglotice asupra semnificației în context al Universității din Caen, Franța. Funcționând pe baza unor principii de Audit SEO, acest dicționar permite analiza potențialului polisemantic al conceptului *vertu* în baza seriilor sale sinonimice, aranjate în ordinea scorului proximității semice ale acestora în raport cu unitatea-vedetă.

Într-o măsură mai redusă, s-a făcut apel la calculul cantitativ, comentariul critic, explorarea diacronică și sincronică. Textele din corpusul supus cercetării, prezentat în Capitolul III, au fost analizate și comentate sub aspect gloto-culturologic, operându-se cu date ce țin de filozofie, etică, psihologie, sociologie, lingvistică și știința literară.

Corpusul lucrării. Cercetarea a fost proiectată pe un corpus literar concret, și anume pe cel beletristic francez din sec. al XX-lea. Studiul a debutat, sub aspect practic, cu o analiză minuțioasă a unui număr important de texte aparținând diferitor genuri artistice (circa 69 de texte artistice consultate în corespundere cu criteriile prestabilite de reperare prealabilă), pentru a le selecta, mai apoi, pe cele mai consistente și dense din punctul de vedere al prezenței în ele a trăsăturilor conceptului de virtute, exprimate atât explicit, cât și implicit, adică pe cele cu o varietate cât mai largă de hiponime materializate

sub diferite forme (14 texte artistice incluse în corpusul cercetării), astfel încât elementele câmpului conceptual cercetat să poată fi identificate și analizate nu numai separat, dar și în interacțiune reciprocă, sistemică și contextuală.

Noutatea științifică și originalitatea tezei: apropierea, la prima vedere oximoronică, a celor două componente ale subiectului studiului (virtutea și secolul al XX-lea), impune o detașare de la planul obișnuit de percepție a entității respective și orientează studiul spre detectarea mijloacelor și tehnicilor de ajustare și de reactualizare practică a unor concepte universale abstracte nelipsite la orice etapă a evoluției civilizației omenești. Totodată, prin extinderea spectrului de paradigme al analizei conceptului de virtute dincolo de cadrul tradițional moral-filozofic, se cristalizează noi direcții de cercetare a acestuia, de exemplu, în contextul studiilor de gen (*gender studies*), al tehnologiilor SEO (Search Engine Optimization), al examinării fenomenelor de modă sau trend în limbă etc.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul de investigație constă în dezambiguizarea componentelor glotice și a coordonateilor cognitiv-reprezentative ale virtuții, ca element definitoriu al sistemului axiologic general-uman, dar și ca exponent al imaginarului francez, în particular, din perspectivă istorică și în raport cu perioada secolului al XX-lea.

Semnificația teoretică a lucrării. Ținând cont de specificul conceptului nonfigurativ de virtute, teoretizarea unor aspecte concrete, legate de definirea sa, stabilirea limitelor aparente și efective ale câmpului său semantico-funcțional, identificarea și ordonarea componentelor glotice ale sferei conceptuale derivate, modelarea diagramei structurale și delimitarea laturilor noțională, figurativă și valorică a acestuia, asigură depășirea aproximațiilor și impreciziilor în fixarea, înțelegerea și configurarea adecvată a conceptului dat, la diferite etape și în diferite contexte a edificării moral-spirituale a personalității.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în posibilitatea aplicării modelului conturat de descompunere și analiză etapizată a conceptului abstract de virtute, în studierea oricăror formațiuni psiho-referențiale similare. Considerațiile din partea practică a tezei deschid noi perspective de interpretare a reflecțiilor și mesajelor artistice ale unor scriitori francezi contemporani, în raport cu preocuparea ontologică de rectitudine morală și integritate spirituală a existenței. Pluralitatea de forme de exprimare directă sau aluzivă a valențelor conceptului universal de virtute, precum și exemplele ce demonstrează validitatea și flexibilitatea acestuia în raport cu aspirațiile individului modern, pot fi valorificate în cadrul unor module tematice specializate de educație etică și axiologică atât în învățământul preuniversitar, cât și în cel universitar.

Rezultatele științifice obținute în cadrul cercetării la subiectul tezei sunt reflectate în 11 publicații, dintre care o monografie, 6 articole în reviste de categoria B din țară și 4 articole în culegeri de materiale ale conferințelor științifice naționale și internaționale.

Sumarul și compartimentele lucrării. Teza se compune din: *Introducere*, trei capitole de bază, *Concluzii generale și recomandări*, *Bibliografie* compusă din 108 titluri, lista textelor artistice consultate (55 de titluri), lista textelor artistice incluse în corpusul cercetării (14 titluri), 4 tabele, 9 figuri și 4 anexe.

Cuvinte-cheie: concept, virtute, imaginar, imagine glotică a realității, sferă conceptuală, nucleu semantic, periferie semantică, reprezentare mentală, continuitate conceptuală, spațiu semantic, valoare, reper axiologic, macrounitate conceptuală, microunitate conceptuală, dinamică istorică a conceptului.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** se expun informații esențiale cu referire la actualitatea și importanța temei de cercetare, ipoteza de bază, scopul și obiectivele tezei, prezentarea metodologiei de cercetare, precum și a principalelor idei dezvoltate și puse în discuție în cadrul celor 3 capitole de bază. La finele acestui compartiment, se argumentează semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

Capitolul I al tezei, „Reflecții teoretice asupra conceptului ca atare și asupra caracteristicilor sale de bază”, însumează rezultatele unei incursiuni teoretico-științifice într-o varietate de surse din literatura de specialitate, pentru a prezenta o panoramă dialectică a problemei de definire a conceptului, de delimitare a acestuia de structurile similare (precum noțiunea sau termenul), de analiză a modelelor relevante de reprezentare schematică a structurii conceptului și de trecere în revistă a criteriilor și principiilor de clasificare a diferitor concepte. Sintetizarea, compararea și sistematizarea critică a diverselor viziuni, excerptate din definițiile lexicografice și studiile existente, probează intenția noastră de ordonare a reflecțiilor și sentințelor, emise pe marginea aspectelor legate de esența conceptelor, constituind suportul teoretic al aserțiunilor examinate și supuse discuției în următoarele capitole ale cercetării.

În identificarea unei perspective proprii de abordare structurală și funcțională a conceptului, ne-am referit, în primul capitol, și la problema genezei conceptelor, amintind ipotezele principalelor teorii corespunzătoare, științific argumentate. Am trasat liniile esențiale de raportare a conceptu-

lui la tabloul individual al realității, la imaginarul colectiv și la imaginea glotică. Am reflectat asupra ideii perenității și durabilității conceptelor, precum și a posibilității de dispariție ireversibilă a unui concept. Pentru a demarca diverse metode de examinare a conceptului ca element intermediar între sfera reprezentărilor mentale și limbaj, am apelat la dicționare explicative, de tip *thesaurus*, pentru a reveni, mai apoi, la mecanismele proceselor de translație a datelor din planul cognitiv-conceptual în cel expresiv-glotic. Teza demonstrată în cadrul acestui capitol teoretic este că spațiul conținutal complex al oricărei limbi constă dintr-o multitudine de concepte multistratificate și dinamice, care se află în interacțiune, dar fiecare dintre ele urmează, totuși, o evoluție psiho-socială proprie.

Încercările de a explica ontologia, organizarea și particularitățile funcționale ale *conceptelor* au fost numeroase și variate. Promotorii conceptualismului filozofic (de exemplu, Pierre Abelard) au elaborat teoria filozofică conform căreia conceptele (idei generale și abstracte despre realitate) nu sunt echivalente nici cu realitatea propriu-zisă, nici cu semnificatul nominal al acesteia. De aceea a studia conceptele înseamnă a distinge realitatea ontologică de cea gnoseologică, planul conținutului de cel al expresiei, perspectiva individuală de cea colectivă etc.

Încercări mai recente de delimitare a esenței rezultatelor activității de cunoaștere a omului conduc spre ideea că, la baza viziunii noastre despre realitatea înconjurătoare, se află o imagine globală primară, care constituie așa-numitul tablou/imagine sau reprezentare a realității (rus. *картина мира*, eng. *worldview*, fr. *imaginaire*). Făcând parte dintr-o comunitate socială mai mult sau mai puțin omogenă, care interacționează cu un mediu relativ uniform, fiecare individ are acces la o imagine colectivă sau supra-individuală a realității, care poate fi atât imediată, cât și mediată. Imaginea cognitivă a realității se transpune în imaginea glotică corespunzătoare, constituită din totalitatea reprezentărilor unui popor despre realitate la o anumită etapă de dezvoltare a sa, fixate în unități de limbă și care formează un spațiu semantic integral.

Este unanim acceptată natura ideală a conceptului, identificat cu o formă elementară de gândire, un simbol mental, o unitate structurală a cunoașterii și, respectiv, a imaginii conceptuale a realității. Însă problema definirii comprehensibile univoce a conceptului este una destul de complicată. Încercări de explicare exhaustivă a fenomenului în discuție cadrează cu diferite domenii epistemologice.

Din perspectivă filozofică, conceptul poate fi privit ca o etapă obligatorie de cunoaștere a oricărui obiect, precondiție a eficientizării simțurilor și intuițiilor (Каут 1994, p. 71) sau ca imagine mentală a unui fragment al

realității ce exprimă esența sa și substituie definiția obiectivă a acestuia (Abelard, apud King, Arlig 2004, p. 4). Lingvistica vizează, în special, conceptele lexicale, care sunt reprezentări mentale ce servesc la categorisirea realității, fiind susceptibile de a fi nominalizate, și, astfel, exteriorizate prin unități de limbă (Вежбицкая 2001, p. 23). În termenii psihologiei, prin concept ar trebui să se înțeleagă o unitate a resurselor mentale sau psihice ale conștiinței noastre; unitate operativă conținută a memoriei, a lexiconului mental, a sistemului conceptual și a ceea ce numim *lingua mentalis*, a întregii imagini conceptuale a lumii reflectate în psihicul uman (Кубрякова 1996, p. 90). Culturologia completează șirul de definiții ale conceptului, numindu-l „coagul al mediului cultural în conștiința omului” (Степанов 1997, p. 40), care garantează stabilitatea și continuitatea culturii spirituale a unei etnii (Арутюнова 1993, p. 3).

Sintetizând multiplele abordări evocate în cadrul cercetării noastre, susținem că conceptul trebuie considerat o componentă complexă a imaginii cognitive despre realitate, ce reflectă trăsăturile direct sau indirect perceptibile și inteligibile ale unei porțiuni din starea generală de fapte efectiv existente și reperabile material sau imaterial. Vom avea în vedere posibilitatea de analiză a conceptului atât la nivel individual (în cadrul imaginii cognitive sau artistice individuale a realității), cât și la nivel supra-individual (în cadrul imaginarului colectiv). Conceptul rezultă din efortul conștient al omului cugetător de a cuprinde cu rațiunea obiectele și fenomenele din realitatea obiectivă în care decurge existența sa, și de a le atribui etichete virtuale relevante. Conceptele operaționale sunt fixate și exprimate prin unități de limbă.

Indiciile din definițiile conceptului nu sunt întotdeauna suficiente pentru diferențierea acestuia de unele noțiuni limitrofe cu care acesta riscă să fie confundat în diverse contexte. Din acest motiv, este oportun să fie făcută o delimitare netă dintre concept, noțiune (ultima fiind conținutul inferioră conceptului și lipsită de trăsături valorice, simbolice, funcționale etc.), termen (unitate glotică, rezultatul denominării unui concept), semnificație (partea comunicativ relevantă a unui concept), frame (schema mentală ce facilitează înțelegerea unor structuri conceptuale) etc.

Din diversitatea de scheme și organigrame prin care s-a încercat reprezentarea structurii conceptului, modelul de tip nucleu-periferie este cel cu relevanță științifică apreciabilă. Conform acestui model, conceptul se alcătuiește dintr-un nucleu sau „focar conținutal” (Solonchak et alii 2015, p. 356) și niște straturi periferice, care gravitează în jurul nucleului. Nucleul e caracterizat prin cel mai înalt grad de concretețe senzorială și imagistică, fiind trainic fixat în conștiința socială. Straturile periferice concentrice, relativ echidistante, sunt formate din seme derivate și relaționate cu nucleul, dar

al căror grad de concretețe și sugestivitate în raport cu nucleul este în descreștere pe măsură ce ne îndepărtăm de centrul semantic.

Ținând seama de marea diversitate și complexitate a conceptelor, se ajunge la problema posibilității de clasificare a lor în baza anumitor principii logice, psihologice, lingvistice etc. Aplicând unele dintre aceste principii în raport cu conceptul de virtute, care se află în centrul cercetării noastre, concludem că acesta este un concept (a) „abstract” ce nu poate fi însușit senzorial direct, fiind generat în rezultatul unor operațiuni cognitive complexe; (b) general, și nu unitar; (c) non-inventariabil (elementele extensiunii sale nu pot fi numărate); (d) de bază, adică prezent în toate limbile; (e) de natură spirituală sau psihică; (f) nominal și hiperonimic sau superordonat, pentru că dezvoltă o vastă rețea de concepte derivate sau relaționate cu el.

În cadrul sferei conceptuale generale, extrem de largi și eterogene, conceptele se organizează într-o rețea mai mult sau mai puțin ordonată, în care se pot demarca convențional zone determinate după anumite principii, derivate din criteriile de clasificare a conceptelor. Analiza schematică a compoziției acestor zone se poate face pe orizontală sau pe verticală. În plan orizontal, se vor putea stabili relații de înlănțuire logică, funcțională, tematică etc. dintre conceptele separate sau clasele de concepte corespondente sau interdependente. În plan vertical, se vor aranja etajat succesiuni de concepte ordonate ierarhic în baza unor raporturi de incluziune, subordonare, derivare sau ramificare, operație ce facilitează sintetizarea și sistematizarea totalității incomensurabile de concepte aflate într-un proces continuu de reconfigurare și rearanjare.

Capitolul al II-lea, „Particularități structurale, tipologice și evolutive ale conceptului de virtute în limba franceză”, propune o analiză multidirecțională a trăsăturilor definitorii ale conceptului în discuție. Structurând cercetarea în câteva etape coerente, se urmărește prezentarea trăsăturilor definitorii ale conceptului propriu-zis de virtute, delimitarea nucleului semantic al unității *vertu*, în jurul căruia se construiește o sferă conceptuală dezvoltată, mai mult sau mai puțin omogenă, analiza definițiilor conceptului studiat din perspectiva diferitor domenii de cunoaștere și activitate umană, precum și încadrarea hiper numelui *vertu* în rețeaua de hipo-unități care îi sunt efectiv aferente.

Studierea virtuții drept categorie axiologică, dar și ca principiu etic, imperativ religios sau element fundamental al educației și dezvoltării personale etc., are o bogată istorie din antichitate până în prezent și poate fi con-

cepută doar din perspectivă interdisciplinară. Studiul multinivelar al virtuții constă în fațetarea teoretică a constructului valoric în cauză din punct de vedere: filozofic – discutarea celor mai influente modele conceptuale globale (de exemplu, cel de inspirație aristotelică); psihologic – încadrarea analizei virtuții în câmpul noțiunilor de personalitate, caracter, cogniție și reflexie; sociologic – dezbaterea latenței și caracterului general, dar dinamic al virtuții în contextul universului simbolic al societății; etic – stabilirea pertinentei și a condiționalității caracterului normativ sau prescriptiv al principiilor virtuții etc.

Fragmentul realității în care se rezumă virtutea aparține dimensiunii metafizice de existență. Ideea sau imaginea mentală pe care omul este capabil să o formeze despre această stare de lucruri este univocă doar la nivelul primar de formare a intensiunii semantice a noțiunii: virtutea este ceva ce face bine, ceva ce creează valoare. Ulterior însă, această structură se diversifică și interferează cu practic toate trăsăturile pozitive cunoscute, constituind un hiperonim al acestora. În extensiunea semantică a virtuții, includem calități și însușiri ținând de cele mai diferite aspecte ale activității intelectuale, morale și, într-o oarecare măsură, a celei fizice a omului.

O incursiune în domeniul etimologiei unității lexicale *vertu* relevă faptul că substantivul în cauză provine din latina clasică, unde *virtus* desemna tot ceea ce exprima forța virilă (derivat de la *vir* – „bărbat”) (Dauzat 1954, p. 748). Calități și merite masculine, precum curajul, forța fizică, energia morală etc., se încadrau în această noțiune generică. Termenul *vir* întrunea ansamblul de trăsături care compuneau vigoarea bărbătească în opoziție cu imaginea femeii, net diferită de cea a bărbatului.

Corelarea directă dintre *vertu* și *homme*, *virilité*, *pouvoir* o regăsim în numeroase dicționare, precum *Dictionnaire Littré*, *Dictionnaire du Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*, *Dictionnaire étymologique de la langue française* al lui Adolphe Mazure, *Dictionnaire étymologique de la langue française* a lui Léon Clédât etc., care oferă detalii despre proveniența unității *vertu*.

Analiza definițiilor propuse de dicționare (explicative, enciclopedice) se face luându-se în considerare atât compatibilitatea metaforică a unității *vertu*, cât și flexibilitatea sa stilistică, inclusiv din perspectivă istorică. Este interesant faptul că semnificația de forță și vigoare fizică a glosemului *vertu* se păstrează până în perioada secolelor XVI–XVIII, cunoscută în istoria limbii ca franceza clasică, pe când în limba franceză modernă (din. sec. XVIII până în prezent), această accepție a dispărut complet. Valoarea etico-spirituală a glosemului *vertu* a început să se amplifice începând cu secolul

al XVII-lea. Aspectul de forță morală, „obișnuință a sufletului, ce ne determină să facem bine și să evităm răul” (*Dictionnaire de l'Académie Française*, 3e édition) devine dominant în definițiile lexicografice ale lui *vertu* de după 1700, situație valabilă și pentru multiplele dicționare moderne.

Din punctul de vedere al istoriei ideilor și al istoriei socio-culturale, secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au fost puternic marcate de problema căutării perfecțiunii morale și noțiunea de *vertu* a fost omniprezentă și a răsunat clar în discursuri politice, tratate pedagogice, predici religioase și opere literare din Epoca Luminilor. Voltaire, Rousseau, Diderot și mulți alții au recunoscut importanța și necesitatea înțelegerii, cultivării și promovării virtuții ca valoare socială primordială, fiecare venind cu propria variantă de definiție a acestei unități și evidențiind anumite caracteristici fundamentale ale ei.

În majoritatea definițiilor ce se regăsesc în dicționarele clasice ale limbii franceze începând cu secolul al XVIII-lea, virtutea este un reper moralicesc care, totodată, este compatibil cu natura sensibilă a omului. Antoine-François Prévost, bunăoară, se numără printre autorii ce fac referire, în definițiile lor, la această dimensiune sensibilă a virtuții, susținând că virtutea este obișnuința de a iubi și de a face bine (Prévost 1788, p. 637). Voltaire, în *Dictionnaire philosophique portatif*, definește virtutea ca „facere de bine față de aproapele tău” (în fr. „Qu'est-ce que vertu? Bienfaisance envers le prochain” (Voltaire 1764, p. 342), evidențiind utilitatea socială ca criteriu de validare a virtuții. În grandioasa *Encyclopédie* a lui Diderot și D'Alembert, articolul consacrat lui *vertu* se întinde pe 10 pagini (volumul 17, pp.176-185) și este construit în jurul ideii centrale că ceea ce noi numim virtute este ceva abstract, vag și, respectiv, suficient de arbitrar.

Examinarea definițiilor explicative ale itemului lexical *vertu* în dicționarele contemporane, a fost efectuată pentru a evidenția specificități semnificative ale secolului al XX-lea în raport cu variantele antecesoare de explicații ale aceluiași glosem. În linii generale, practic toate dicționarele consultate (*Dictionnaire de l'Académie Française* 8e édition, *Larousse Classique*, *Petit Robert*) prezintă virtutea drept înclinație constantă de a face bine și de a evita răul. Semele de forță fizică, vigoare sau putere virilă nu mai figurează nici printre semnificațiile secundare sau derivate.

În conformitate cu variantele de definiții analizate, în secolul al XX-lea, *vertu* va fi înțeles ca o predilecție sufletească sau atracție interioară spre ceea ce este bun și corect, o tendință de a evita ceea ce este vădit nefast atât în raport cu sine, cât și la un nivel supraindividual, care se manifestă în fapte și atitu-

dini concrete. Atât din definiția flexibilă, cu un anumit grad de echivoc și destul de cuprinzătoare, cât și din exemplele de modele de sintagme sau fraze tipice curente, citate după explicații, rezultă caracterul hiperonimic al glosei *virtu*, care poate numi un spectru foarte vast de trăsături de caracter, particularități comportamentale sau calități personale concrete ce se subordonează aceleiași definiții generice regente.

Pentru a aminti despre pluralitatea de abordări posibile ale conținutului multiaspectual din intensiunea conceptului cercetat, dar și pentru a corela majoritatea elementelor particulare care fac parte din extensiunea logică a acestuia, am recurs la evocarea câtorva dintre cele mai semnificative clasificări ale virtuților. Posibilitatea de repartizare a virtuților în categorii fixate în corespundere cu anumite criterii convenționale determinate de necesități pragmatice, poate fi reperată în lucrări filozofice, etice, religioase, politice și didactice importante, de la Aristotel până la Benjamin Franklin. Diversele clasificări cunoscute ale virtuților reflectă anumite repere valorice fundamentale între care trebuia să se desfășoare cursul unei vieți omenești fericite, moral conforme, social utile și psihologic reconfortante.

Astfel, una dintre cele mai vechi clasificări dihotomice ale virtuților a fost făcută de către Aristotel, care a distins *virtuți morale* (etice) și *virtuți intelectuale* (dianoetice) (Aristote 2014, p. 38). Clasificarea cea mai des amintită a virtuților, care servește drept referință în majoritatea delimitărilor sistematice ale acestora, este septenarul creștin, compus din *trei virtuți teologice* (crența, speranța și dragostea) și *patru virtuți cardinale* (înțelepciunea, dreptatea, cumpătarea, curajul) (Cosnet 2015, p. 22).

Dintre clasificările recente ale virtuților, care au la bază criteriul de ordin psiho-didactic, trebuie amintită lista alcătuită de Benjamin Franklin, care a elaborat un sistem propriu de reguli de autoperfecționare și de atingere a succesului. Lista respectivă se compune din treisprezece virtuți, și anume: cumpătarea, liniștea, ordinea, hotărârea, chibzuința, hărnicia, sinceritatea, dreptatea, moderarea, curățenia, calmul, castitatea și umilința (Франклин 2016, p. 85). Autorul nu aranjează ierarhic virtuțile esențiale din lista sa, fiind convins că pentru atingerea perfecțiunii morale este nevoie de a însuși toate cele treisprezece virtuți selectate, pe rând sau în combinații.

În psihologia modernă, o încercare interesantă de clasificare a virtuților a fost întreprinsă de către Christopher Peterson și Martin Seligman. Cei doi cercetători, promotori ai psihologiei pozitive, propun identificarea a șase clase de virtuți, acestea înglobând în total douăzeci și opt de trăsături sau puncte forte ale caracterului (*character strengths*), care pot fi, eventual, atribuite

tuturor persoanelor, independent de apartenența lor socio-culturală. Acest catalog de virtuți include: (1) înțelepciunea și inteligența (cu trăsături ca creativitatea, curiozitatea, inovația, plăcerea de a învăța etc.); (2) curajul (vitejia, integritatea, persistența etc.); (3) omenia (dragostea, bunătatea, inteligența socială); (4) dreptatea (calitățile de bun cetățean, sinceritatea, leadership-ul); (5) temperanța (mila, umilitatea, prudența, autocontrolul); (6) transcendența (aprecierea frumosului, grațitudinea, speranța, umorul, spiritualitatea) (Peterson, Seligman 2004, pp. 56-57).

Criteriul de gen poate sta și el la baza unei clasificări convenționale a virtuților. Conform acestui criteriu, deosebim virtuți masculine și feminine. Moștenite încă de la gânditorii antici, virtuțile masculine se construiesc, în principal, în jurul forței, temerității, îndrăznelii, vigoriei, neînfricării, rezistenței etc., iar în paradigma virtuții, la feminin, de cele mai dese ori, figurează castitatea, modestia, docilitatea, pietatea. Din perspectivă istorică, avem tot dreptul să vorbim despre virtutea antică sau păgână, virtutea medievală sau evanghelică, virtutea renașcentistă sau cavalească, virtutea iluministă sau sensibilă, virtutea modernă sau rebelă și virtutea contemporană sau extrapolată.

În urma analizei definițiilor și a clasificărilor tipologice posibile a ceea ce constituie esența delimitată a conceptului de virtute, ajungem la necesitatea identificării compoziției acestuia și descrierii elementelor ce intră în structura lui. Microsistemul structural al conceptului se proiectează, de cele mai dese ori, sub formă de câmp. În plan empiric, modelarea structurii unui concept este posibilă doar în baza unităților lexicale care acoperă aria de semnificație comună, specifică conceptului dat. Totalitatea acestor elemente lexicale, ancorate în aceeași locație semantică, constituie un complex conceptual, un bloc conceptual sau o sferă conceptuală (Moscal 2013, p. 92).

Germenele de conținut în jurul căruia se conturează câmpul semantic corespunzător conceptului de virtute și apoi, treptat, descinde constelația de forme și semnificații aflate în raporturi asociative diverse cu centrul acestui sistem, trebuie căutat în etimonul *virtus*, citat de majoritatea dicționarelor etimologice ca element de origine al glosemului francez *vertu*. Acesta clădește un anumit receptacol pe care se vor suprapune noi semnificații derivate, formând un cluster de conținut. Componentele acestui cluster vor fi interrelaționate la nivel de trăsături semantice elementare, manifestându-se prin sinonimie, hiperonimie, serii endocentrice, familii lexicale etc.

La un prim nivel de proximitate onomasiologică de noțiunea centrală a sferei conceptuale *vertu*, se află elementele din familia sa lexicală sau

din câmpul derivațional (adjectivul *vertueux/vertueuse*, adverbul *vertueusement*, verbul *s'évertuer*). Structura câmpului derivațional al lui *vertu* este una cât se poate de simplă, fiecare dintre itemii lexicali derivați acoperind strict câte o categorie morfologică din cele semnificative. Fenomenul de omonimie etimologică sau formală nu este pronunțat în cazul unității *vertu*, ceea ce demonstrează faptul că, pe parcursul evoluției limbii, semnificația acestui glosem a fost statornică, fixă și relativ univocă.

De o relevanță considerabilă în vederea elucidării valențelor discursive ale unității lexicale *vertu*, se prezintă analiza acesteia în contextul rețelei sale de sinonime. În dicționarele contemporane clasice precum „Larousse” sau „Robert”, sinonimele sunt enumerate în serii alternative, prezentate după fiecare accepție a unității din componența definiției lexicografice. Într-o astfel de expunere a substitutelor potențiale, nu se face nici o trimitere, însă, la gradul de proximitate semantică dintre unitatea generică și cele ce îi pot fi sinonime, și, respectiv, nu se reflectă structura funcțională a sistemului semiotic în cadrul căruia toate sinonimele corelează, proiectându-se în straturi concentrice pe matricea sferei conceptuale a lui *vertu*.

În acest sens, pot fi de folos practic dicționarele electronice și bazele de date al căror scop primar este efectuarea Auditului SEO, acestea luând în calcul, în primul rând, recurența efectivă a anumitor combinații, înlocuiri sau asocieri contextuale a glosemelor pertinente în vederea includerii lor în serii sinonimice. Drept exemplu poate servi *Dicționarul electronic de sinonime CRISCO (Dictionnaire électronique des synonymes du CRISCO (DES))*, realizat în cadrul Institutului Național al Limbii Franceze (Institut National de la Langue Française – INALF), centrului CRISCO (Centre de Recherches Inter-Langues sur la Signification en Contexte) al Universității din Caen, Normandia. Acest dicționar electronic prezintă seriile sinonimice în ordinea scorului proximității semice de unitatea centrală, unitatea-vedetă.

Luând în considerare totalitatea sinonimelor indicate de diferite dicționare, se poate contura spațiul semantic al unității-vedetă *vertu*. În încercarea de a prezenta grafic o astfel de schemă convențională, care ar reda poziționarea reciprocă a sinonimelor într-un spațiu semiotic comun, s-a ajuns la organigrame de tip poligon neregulat, tabel cu elemente de diagramă, listă multinivel etc.

Urmând același principiu de analiză a seriilor sinonimice din *Dicționarul electronic de sinonime*, putem reconstitui modelul schematic de tip nucleu-periferie al spațiului semantic ce reprezintă proiecția lexicală a sferei conceptuale de virtute. În centrul schemei, se va afla însuși glosemul gene-

ric ce corespunde, în planul conținutului, noțiunii, iar radial se vor dispune glosemele-sinonime la o distanță mai mult sau mai puțin apropiată de nucleu. Acest suprastrat se organizează la periferia elementului central al conceptului, formând o adevărată sferă conceptuală, ale cărei volum și hotare se pot extinde atâta timp cât recunoașterea și înțelegerea conceptului nuclear este posibilă:

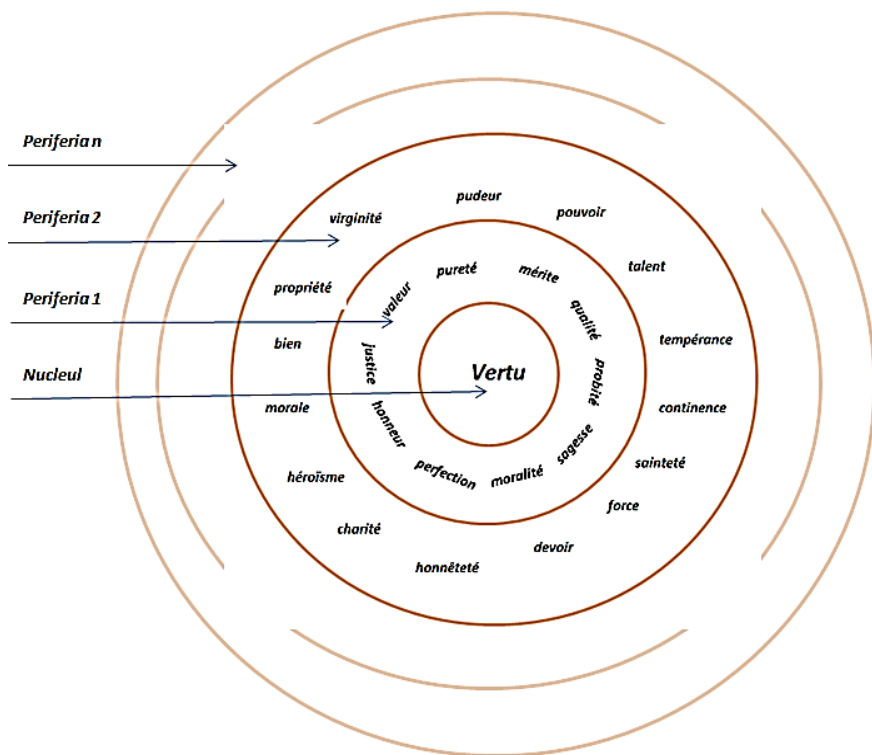

Figura 1. Schema structural-conceptuală de tip nucleu-periferie a unității vertu

Contribuția noastră la încercările de determinare a configurației complexului conceptual asociat lui vertu, constă în inventarierea și introducerea într-un tabel de sinteză a celor mai importante componente din periferia câmpului conceptual luat în vizor. În baza datelor *Dicționarului electronic de sinonime CRISCO*, analizatorului online SEO *textfocus.net*, precum și ale dicționarelor clasice ale limbii franceze (*Petit Robert*, *Larousse*), principalele unități glotice, care servesc la exprimarea conceptului de virtute, sunt aranjate într-un tabel ce conține atât microunitățile primare, direct asociate cu

vertu, cât și unitățile derivate și cele cu rădăcini diferite de ale celor primare, dar care pot servi, ocazional sau contextual, la actualizarea anumitor semnificații din spectrul conceptual în discuție. Tabelul respectiv, care include 15 hionume curent asociate cu macrounitatea *vertu* (*bien, charité, chasteté, courage, décence, foi, force, honnêteté, mérite, modération, morale, patience, pudeur, qualité, sagesse*), a servit drept pistă de sprijin pentru căutările, argumentările și comentariile din capitolul practic, obiectivul principal al căruia este identificarea, dezvăluirea și valorizarea a cât mai multor forme și mijloace de actualizare a trăsăturilor din sfera conceptuală *vertu* în textele artistice franceze din secolul al XX-lea.

Capitolul al III-lea, „Actualizarea conceptului de virtute în textele franceze lirice, dramatice și epice din secolul al XX-lea”, înglobează analiza formelor originale de exprimare și de prezentare contextuală a trăsăturilor câmpului semantic „virtute” în lucrările scriitorilor francezi ai secolului trecut.

Dat fiind faptul că morala tradițională și dilemele etice nu se numărau printre problematicile de predilecție ale gânditorilor secolului al XX-lea, iar atracția unor reflecții filozofice materialiste, pragmatice încadrate într-o paradigmă de angoasă permanentă era mult mai pronunțată la acel moment, tema virtuții și a sateliților acesteia este aparent absentă din panorama subiectelor caracteristice pentru literatura franceză modernă.

Pentru a combate această impresie, am selectat și am analizat un corpus de texte artistice semnate de autori francezi nativi, cu acces deplin la imaginarul național autentic, care și-au desfășurat activitatea în secolul al XX-lea și care au exploatat în mod reperabil, fie tradițional, fie original, elementele din blocul conceptual de virtute. Lucrând cu texte lirice, am identificat specimene elocvente de reprezentare reflectorie a virtuților specifice pentru optica psiho-lingvistică și pragmatică a reprezentanților societății franceze moderne la mai mulți poeți: de exemplu, *acceptarea* din „*Peu de vertu*” de Paul Eluard, *speranța* din „*Barbara*” de Jacques Prévert, *optimismul* din „*Que la vie en vaut la peine*” de Louis Aragon, *încurajarea* din „*Liberté*” de Maurice Carême etc. Dar, dat fiind faptul că, de regulă, poemele utilizează versul prin excelență și își concentrează mesajul artistic în texte de volum restrâns, conform unor principii de ergonomie expresivă, acestea nu ilustrează decât unul sau maximum două hipounități din excrescența semantică a conceptului de virtute, ceea ce este insuficient pentru o analiză mai amplă.

Criteriile prioritare în selectarea textelor artistice incluse în corpul tezei fiind (1) *saturația conținutală a frame-urilor compatibile cu conceptul de virtute*, (2) *abundența mijloacelor și formelor de materializare a con-*

ceptului vizat, (3) densitatea și frecvența cu care acesta reapare în corpul operei, ne-am îndreptat atenția cu precădere spre lucrări mai voluminoase din genul dramatic și cel epic.

În baza textelor dramatice selectate, care admit valorificarea unui număr mai mare de hipounități corespunzătoare câmpului conceptual studiat, s-a încercat alcătuirea unor scheme conceptuale separate specifice unor piese de teatru concrete (de ex. „La Course du flambeau” de Paul Hervieu, „Le Voyageur sans bagage” de Jean Anouilh, „Rhinocéros” de Eugène Ionesco). Diferite mijloace de actualizare a trăsăturilor sferei conceptuale de virtute în textele unor dramaturgi francezi recunoscuți sunt exemplificate și comentate și în cazurile utilizării nemijlocite a unității lexicale *vertu* (la Paul Hervieu), și în cazurile insistenței asupra unităților din șirul de sinonime ale sale (la Jean Anouilh), dar și atunci când efectul moralizator nemijlocit raportabil la virtute este realizat prin evitarea amintirii directe a elementelor din câmpul său conceptual (la Eugène Ionesco).

În urma analizei pieselor amintite, este important să menționăm că receptarea operei dramatice se impune ca un proces complex, racordat simultan la mai multe perspective (cea a personajelor, a dialogului, a evenimentelor scenice etc.). Analiza minuțioasă a textului dramatic în afara dimensiunii teatrale în acțiune, nefiind completă și lăsând deoparte valențe latente importante, aceasta nu s-a numărat printre scopurile prioritare ale cercetării noastre.

Lucrările aparținând genului epic, cu multitudinea și diversitatea de specii și forme, s-au aflat în centrul atenției noastre. Printre considerațiunile ce au stat la baza alegerii date, menționăm faptul că romanele, nuvelele, eseurile, schițele etc. satisfac mai mult decât operele lirice sau dramatice criteriile de selectare a corpusului analizat și citat: pe de o parte, fiind de proporții mai mari decât poeziile și prezentând un câmp vast de exploatare consistentă a unui număr nelimitat de derivate ale conceptului central, pe de altă parte, fiind autosuficiente din punctul de vedere al plenitudinii interpretării mesajului detaliat și complex în baza textului, spre deosebire de piesele de teatru.

Printre literații francezi ai perioadei nominalizate, care au acordat o atenție considerabilă problemei echilibrului moral și al integrității etice a personalității umane în societatea modernă, am reperat opere de Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Marcel Jouhandeau, Marcel Aymé, precum și cele ale unor reprezentante ale literaturii feminine franceze contemporane: Simone de Beauvoir, Marguerite Yourcenar, Françoise Sagan ș.a.

Pe parcursul analizei emersiunilor concrete în cadrul textelor literare din corpusul considerat, atât a glosemului *vertu* în mod explicit, cât și a altor mijloace de exprimare mediată a semnificațiilor conceptului regent, se punc-

tează direcțiile de modelare artistică a unității cognitivo-culturale de virtute, aparent contradictorie contextului intelectual și practic al perioadei istorice dintre anii 1900-1999, precum și procedeele de naturalizare a acestuia la climatul general al epocii.

La capitolul exprimarea estetică a stării generale de rău caracteristică secolului al XX-lea („le mal du XXe siècle”), prin experimente filozofice și verbale îndrăznețe, opera scriitorului, dramaturgului, filozofului și eseistului francez **Albert Camus** (1913-1960) se numără printre cele mai expresive și influente. Filozofia absurdului, asociată strâns cu numele lui Albert Camus, urmărește scopul de a justifica valoarea vieții, în pofida conștientizării finalului său predeterminat. În eseuul său „L'Homme révolté” (1951), Albert Camus devine, la un moment dat, și moralist, fiind ghidat de un instinct al căutării dreptății și de o impunătoare nevoie lăuntrică de a interveni pentru a apăra viul și umanul de tot răul timpurilor noi.

În acest context, ideea de virtute, ca simbol și concretizare a tot ce este bun în esență, luminos, promițător și net opus haosului și depravării, care conduc lumea spre pieire, apare cu insistență în reflecțiile camusiene. Virtutea, la Camus, este laconică, dar cuprinzătoare. Detașat de clișee înguste sau de stereotipuri de „modă” glotică, cugetătorul și omul revoltat Camus recurge la autoritatea virtuții ori de câte ori are intenția de a contrabalansa fatalitatea tiraniei, a servitudinii, precum și opresiunea neputinței față de inechitate și nedreptate.

De multe ori, Albert Camus alege să abordeze virtutea și mai mulți sateliți pozitivi și salvatori ai acesteia, prin antiteză și contrast. Într-un context general social de frică, intimidare și descurajare permanentă, pe care îl zugrăvește autorul în majoritatea scrierilor sale, ar fi denaturat să se facă odă virtuții prin imagini și descrieri exaltate. Dar prin evocarea nonvalorii, a omuciderii, a jărăticului de crematoriu și a leprei, prin citarea Marchizului de Sade – o incarnare a cinismului și a depravării – Albert Camus valorifică, de fapt, virtutea, demonstrând cât de diferită, cât de albă și izbăvitoare este aceasta pe fundalul ororilor cu care omul s-a obișnuit.

Autorul eseului „L'Homme révolté” trasează o paralelă între virtute și o revoltă lucidă, contrară indiferenței. El îi reproșează societății care îi era contemporană tipul de virtute servilă intereselor factorilor politici decisivi, pe care o numește virtute polițienească (*vertu policière*); el nu ezită să denunțe posibilitatea jocului de aparențe când este vorba de virtute, utilizând cu insistență sintagma *vertu formelle* (virtute formală); reflecțiile sale contribuie la promovarea ideii primordialității adevăratei morale și a virtuții de tip nou (*la nouvelle vertu*), care rezidă în echilibru, viața ordonată, stăpânirea de sine și bun-simț. Înaintarea ideii necesității de concentrare a preocu-

părilor civilizației moderne în jurul unei virtuți vii (*vertu vivante*), cea care stă la baza demnității umane și care e departe de regulile formale și de valorile istorice degradate, presupune necesitatea redefinirii acesteia și a apărării ei în fața contemporanilor tentați să o neglijeze sau să o insulte.

În esul „L’Homme révolté”, substantivul *vertu* se întâlnește de 71 de ori, nu numai în text, dar și în denumiri de capitole și subcapitole, iar adjectivul *vertueux/vertueuse* – de 6 ori. Ansamblul acestor sintagme și fiecare dintre ele în parte elucidează aspecte particulare și caracteristice ale virtuții în paradigma filozofiei originale a lui Albert Camus, precum și în istoria ideilor din secolul al XX-lea, puternic marcate de reflecțiile acestuia din urmă.

Printre promotorii și animatorii tezelor existențialiste, un loc aparte îi revine lui **Jean-Paul Sartre** (1905-1980), a cărui filozofie este cunoscută pentru faptul că e profund pătrunsă de ideea libertății de acțiune și de sentimentul angoasei permanente, neîncrezătoare și sceptică față de valorile tradiționale consacrate (Lagarde, Michard 1989, p. 702). La prima vedere, aceasta pare a fi în dezacord cu configurația clasică a sferei semantice a virtuții.

În una dintre cele mai importante opere ale sale, *L’Être et le Néant (Ființa și Neantul)* (1943), care a pus bazele existențialismului în Franța, Jean-Paul Sartre evocă virtutea alături de putere, ca factori de impulsie sau motivare a unor acțiuni. El îi atribuie glosei *vertu* semnificația de ansamblu de calități spirituale și intelectuale care îi permit omului să realizeze lucruri apreciabile (Sartre 1943, p. 12). Semnificațiile virtuții sunt declinate în raport cu *libertatea*: în existențialism, problema libertății este considerată un cadru permanent de alegere a căilor de asumare și de depășire a situațiilor în care se află ființa umană în orice moment al existenței sale conștiente. Prin acte autentice de stăpânire a situației, omul își realizează libertatea. În cadrul acestei paradigme, virtutea poate fi o formă de *transcendență*, atunci când se referă la mecanismele unor procese psihice cognitive prin care omul concepe și configurează unele reprezentări complexe, de la noțiuni material reperabile până la semnificații metafizice globale. Totodată, este deconspirat modelul idealizat de virtute *atractivă*, dar *de tip magic la propriu* (în fr. „une vertu attractive de type proprement magique” (*idem*, p. 522)). Potrivit existențialismului sartrian, idealul elevat de virtute corectă, strictă, în-nobilatoare, ancorată în conștiința francezilor de secole la rând, în noua conjunctură este practic o fantasmagorie, o iluzie plăcută, dar prea diferită de starea adevărată a lucrurilor.

Dacă unitatea lexicală propriu-zisă *vertu*, percepută ca fiind ideologic marcată, are o recurență destul de modestă în textele lui Jean-Paul Sartre (de exemplu, circa 20 de ocurențe în *L’Être et le Néant*), atunci latura de conști-

nut a conceptului de virtute și hipounitățile din câmpul său conceptual sunt din plin prezente în reflecțiile sale. Pentru a răspunde la angoasa etică ce îl frământă pe omul existențialist, care își făurește prin fiecare acțiune existența, acesta operează neapărat cu noțiuni ca valoare/*valeur*, măreție/*grandeur*, onestitate/*honnêteté*, moralitate cotidiană/*moralité quotidienne* etc. Anume prin acțiune și în niciun caz prin contemplare pasivă și idealizare nostalgică, valorile capătă putere și importanță (Sartre 1943, p. 73). Modelul existențialist de virtute reperat în baza tezelor sartriene se caracterizează printr-o dinamică dialectică față de prototipurile clasice de virtute creștină, burgheză, republicană etc., acordând întâietate principiilor de relativitate, libertate și flexibilitate în circumscrierea virtuții timpurilor moderne și a omului conștient de existența sa. Morala, valoarea și virtutea, în concepția lui Sartre, sunt strâns legate de praxisul cotidian, de acțiune, de improvizare și adaptare urgentă la situația concretă în care sunt puse la încercare posibilitățile omului.

Deși mai rar întâlnit în creștomatiile literaturii franceze a secolului al XX-lea decât Albert Camus sau Jean-Paul Sartre, scriitorul **Marcel Jouhandeau** (1888-1979) are și el un cuvânt de spus asupra ipostazelor virtuții în eseuul său mixt „Algebra valorilor morale” (1935). Marcel Jouhandeau tinde să demonstreze că adevărata măreție a omului constă într-o axiologie a echilibrului dintre cele două extreme opuse ale abisului dualității antagoniste a naturii umane: fr. „On montre sa grandeur, non en touchant à une extrémité, mais en touchant les deux extrémités à la fois” (Pascal, apud Jouhandeau 1935, p. 7). Postulatele morale la care ajunge sunt pătrunse de o preocupare de reabilitare și de îndreptățire a slăbiciunilor omenești. Prin jonglarea cu noțiuni și gloseme antinomice, unele dintre care se înscriu direct în câmpul conceptual al virtuții (*sobriété, chasteté, pudeur, austérité, bonté, devoir* etc.), altele, dimpotrivă, circumscriindu-i anti-câmpul (*obscénité, ébriété, perversité, débauche, impénitence* etc.), se urmărește stabilirea unor relații algebrice dintre acestea, astfel încât complexitatea funcționării conștientului sensibil uman să fie descrisă cu o precizie matematică. Plăcerea (*plaisir*), dorința (*désir*), rafinamentul (*raffinement*) sunt natural compatibile virtuții în enunțurile aforistice ale lui Marcel Jouhandeau, iar una dintre paralelele cele mai curioase pe care le schițează autorul este cea dintre virtute și disprețul de sine (*mépris de soi*), în măsura în care acesta din urmă echivalează cu umilitatea ce ne permite să ne cunoaștem cusururile care ne îndepartează de virtute.

Marcel Aymé (1902-1967) este recunoscut ca adept al realismului autentic, caracterizat de o neîncredere sănătoasă față de antrenările rațiunii (Lagarde, Michard 1989, p. 609). Ridiculizând ipocrizia și complezența

formală, Marcel Aymé readuce în vogă umorul inteligent și moralizator. Analizând mai multe texte scurte ale autorului („Les Contes du chat perché”, „Légende Poldève” etc.), precum și romanul său „La Jument verte” constatăm o preocupare morală constantă și virtutea se numără printre elementele-cheie ale acesteia, atât la nivel de concept, cât și la nivel de glosem, al cărui potențial conotativ este pe larg exploatat și valorificat în cadrul limbajului artistic inteligent și, totodată, ștregar al autorului. Astfel, fie în calitate de *manifestare a urii intransigente a viciului* (în cazul personajului ușor caricatural al trei Bourboié), fie ca *sursă de bucurie* și emoții agreabile (pentru Honoré Haudoin din „La Jument verte” sau pentru animalele din „Les Contes du chat perché”), atât unitatea *vertu*, cât și virtutea reconstruită în baza atributelor sale conceptuale, se prezintă, de fiecare dată, la Marcel Aymé ca pretext de intrigă menită să provoace mințile inflexibile, obișnuite cu reguli seculare rigide, care generează noțiunea ridicolă de igienă morală (*hygiène morale*).

Ideea posibilității de clasificare a virtuții în funcție de gen este exprimată, în diferită măsură, în multe dintre definițiile lexicografice și filozofice din antichitate până la modernitate. Multe dintre scriitoarele franceze din secolul al XX-lea, care au câștigat notorietate și recunoaștere (Colette, Simone de Beauvoir, Marguerite Duras, Marguerite Yourcenar ș.a.), și-au expus punctul de vedere asupra problemei reconfigurării moralei în societatea contemporană, rolul virtuții în discursurile lor fiind unul net marginal.

În acest context, romanul scriitoarei **Françoise Sagan** „Bună ziua, tristețe” (1954) permite, totuși, reperarea unor atitudini concrete față de încărcătura conținutală a conceptului clasic de virtute, în acord cu tendințele moderne de emancipare a femeilor și de liberalizare a normelor morale care le erau impuse de societate. Viața dezinvoltă și lipsită de tabuuri a protagonistei romanului, adolescența Cécile, era departe de idealul virtuții teologale umaniste, răbdătoare și pline de devotament. În universul său, virtutea era percepută drept *complicație inutilă* a lucrurilor, *impediment în calea deosebirii* rezultate de pe urma consumerismului sentimental modern cinic și individualist. Cea care era cu mult mai aproape de contururile virtuții feminine clasice, îmbinând educație, demnitate, corectitudine și seninătate, Anne Larsen, logodnica tatălui tinerei Cécile, era sortită pieirii. Confruntarea destinelor celor două eroine atât de diferit raportabile la canoanele tradiționale ale virtuții este concludentă în sensul revelării schimbării de coordonate și referințe aducătoare de fericire și împlinire personală în timpurile noi.

Toate operele analizate și exemplele comentate permit să contestăm cu argumente ipoteza conform căreia virtutea era absentă din conștiința co-

lectivă civică și din imaginarul artistic al societății franceze din secolul al XX-lea, ca un concept perimat, a cărui intensiune era prea rigidă și naivă pentru conștiința emancipată a omului modern. Conceptul de virtute nu numai că subzistă implicit în cadrul tuturor delimitărilor axiologice dintre bine și rău, în orice epocă și în orice context socio-ideologic, dar reprezintă o instanță consacrată și legitimă durabilă a oricărui proces de poziționare etică sau de determinare valorică, fără de care edificarea armonioasă a personalității umane, precum și integrarea reușită a acesteia în comunitatea socială, ar fi imposibile.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Traseul analitic parcurs ne permite să formulăm următoarele concluzii:

1. Conceptele reprezintă niște quantumuri polimerice de sens, rezultate din activitatea psiho-rațională a creierului uman, în încercarea de a stabili o coeziune funcțională dintre universul fizic, universul experienței individuale și cel al creației subiective. În procesul de analiză a conceptelor ca formațiuni mentale complexe, o atenție specială trebuie acordată aspectelor perceptiv-afectiv și axiologic-evaluativ, care selectează și întipăresc în matricea conceptului doar trăsăturile estimate drept valoroase și relevante ale obiectelor, ființelor și acțiunilor. Conceptele, mai ales cele abstracte, sunt construite maleabile, cu o extensiune semantică și cu un diapazon de glisare potențială de conținut, invers proporționale cu gradul de simplitate sau complexitate al intensiunii.

2. Studiarea conceptului de virtute este, inevitabil, una antropocentrică. Cunoașterea nucleului semantic abisal al sferei conceptuale a virtuții presupune o recompunere formală și ordonată a unor date din dimensiunea ontologică a ființei umane, bazându-se doar pe ceea ce poate fi cunoscut și însușit în limitele facultăților senzorial-perceptive și ale posibilităților mental-imaginabile ale omului. Nivelurile semantice de suprafață sunt însă mai apropiate de experiența practică, traducând trăsături ale unor fapte observabile și efectiv constatabile. Această legitate este reflectată în metodologia specifică de asimilare a acestui concept.

3. Specificul conceptului de virtute, caracteristic imaginarului francez, este determinat de componente noționale, figurative, valorice reflectate în unitățile lexicale din care se construiește câmpul conceptual respectiv, a cărui compoziție este reflectată în seriile sinonimice, hipero-hiponimice și asociative, precum și în câmpul derivațional, reconstituite pe baza datelor dicționarilor clasice și electronice relevante. Inventarierea principalelor microuni-

tăți, ce servesc la exprimarea diverselor aspecte semantice ale conceptului regent, modelează structura fragmentului din spațiul semantic al limbii, compatibil și imanent câmpului conceptual derivat de la acesta.

4. Confruntarea formelor și contextelor în care *vertu* apare în cadrul unor opere literare reprezentative din secolul al XX-lea, cu inventarul primar de elemente glotice general asociate și nemijlocit întrebuițate pentru evocarea sau expunerea ideii de virtute, consemnează un șir de trăsături ce demonstrează evoluția calitativă în materie de saturație semantică modernizată și reactualizată a conceptului studiat. Analiza cazurilor de utilizare directă a unității *vertu* și a conotațiilor sau a nuanțelor plastice secundare pe care aceasta le capătă, elucidează anumite legități social sau ideologic determinate, care influențează modalitatea de percepere a glosemului dat și modelează spectrul de semnificații ce pot fi codificate cu utilizarea acestuia. Constatarea anumitor modulații la nivel de utilizare și receptare a glosemului *vertu* ne autorizează să vorbim despre un fenomen social-comunicațional complex, precum este „moda glotică” sau trendul sincron de limbaj.

5. Corpusul literar ales pentru cercetare, cuprinzând operele bine cunoscute ale unor reprezentanți emblematici ai literaturii franceze a secolului al XX-lea, prezintă indicii și exemple concret reperate, sistematic comentate și analizate de prezență a conceptului de virtute (fie direct prin glosemul imanent corespunzător, fie prin mijloace indirecte de exprimare contextuală), în discursurile artistice ale literaților, atât în cadrul unor eseuri și tratate cu tentă filozofică, cât și în alte scrieri literare narative. Faptul acesta demonstrează continuitatea și constanța interesului euristic față de sfera conceptuală ce gravitează în jurul fracțiunii de realitate denumită *vertu*, inclusiv și în conjunctura specifică a secolului al XX-lea.

6. Prin examinarea ocurențelor contextuale concrete ale elementelor glotice direct asociate conceptului de virtute, în operele selectate pentru verificarea ipotezelor de cercetare, se constată trei modalități posibile de integrare a conceptului dat în mesajele operelor literare considerate: a) fie unitatea *vertu* este evitată și insistent asociată cu determinative ce reliefează caracterul banalizat, perimat, himeric și nejustificat al virtuții de model clasic (opțiune regăsită la Jean-Paul Sartre, la Colette, la Françoise Sagan ș.a.); b) fie *vertu* este deschis și perseverent integrat în registrul valorilor contemporane legitime și valide, fiind sistematic apropiat de libertate, luciditate, egalitate etc. (cazul operelor lui Albert Camus, Simone de Beauvoir, Marguerite Yourcenar); c) o a treia opțiune constă în promovarea ideii relativității și ambivalenței virtuții în context modern, cu utilizarea metodică a lui

vertu în sintagme oximoronice, antitetice sau construite pe principii de enantiosemie (strategia lui Marcel Jouhandeau, Marcel Aymé).

În temeiul acestor constatări, considerăm că ipoteza inițială a cercetării a fost în mare parte confirmată. Conceptul de virtute, prin unitatea lexicală direct asemnată *vertu*, dar și prin mijloace glotice indirecte de exprimare, demonstrează viabilitatea sa și capacitatea de adaptare la interesele și predilecțiile permanent schimbătoare în materie de istorie și evoluție a ideilor. Câmpul său conceptual este amplificat de o bogată excrescență semantică sinergică, contextual configurată, ce îi conferă noi proporții și mijloace de manifestare estompată în varii texte relevante pentru secolul al XX-lea. Fragmentul realității extra-glotice cuprins de conceptul de virtute nu își încetează existența obiectivă, dar se regăsește în reflecții subiective diferite și ia diverse forme de exteriorizare.

Recomandări:

- În perspectivă, cercetarea conceptului de virtute ar putea fi continuată și raportată la realitățile și tendințele de dezvoltare a modului de reprezentare a standardelor existențiale cele mai recente. Răspândirea largă a noilor tehnologii informaționale, crearea artificială a realităților virtuale din spațiul numerizat, reorientarea intereselor și priorităților ce domină conștiința umană au un impact asupra sistemului de valori, a spectrului de trăiri afective și a reacțiilor comportamentale ale oamenilor. Este firesc să ne întrebăm dacă conceptul de virtute suferă și el unele metamorfoze în acest context. Se impun întrebări și ipoteze ce decurg, în mod logic, din toate aspectele cercetate în prezenta teză, dar vizează perioada primelor două decenii ale secolului al XXI-lea, care diferă categoric de atmosfera secolului trecut. Reperarea trăsăturilor noi, pe care le capătă virtutea în contextul libertății deplină de exprimare și a vizibilității sporite la maxim, trierea listelor de virtuți descrise de filozofii, teologii și sociologii din epocile de pre-online, aceste probleme, precum și multe altele, deschid noi direcții de abordare a domeniului educației morale în general și a eticii virtuții în particular.

- Explorarea modului actual de reflectare a conceptului de virtute, precum și a mijloacelor verbale și non-verbale de exprimare a acestuia în mediul de comunicare francez și francofon, poate fi efectuată nu doar pe baza analizei operelor artistice. Terenul de studiu poate fi extins la alte tipuri de discurs social relevant în contextul reconsiderării parametrilor de interacțiune interumană în realitatea actuală. Relevanța și gradul de recurență a glosului *vertu*, a derivatelor sale lexicale sau a substitutelor sale formale în

cadrul textelor jurnalistice, publicitare, a postărilor mediatice online etc. sugerează tematici de cercetare semnificative pentru completarea tabloului științific sociologic, psihologic, lingvistic, culturologic al zilelor noastre.

- Diversele metode de analiză a conceptului, modelele structurale și relaționale aplicate, precum și algoritmurile tipologice de clasificare, evocate și specificate în teză, ar putea fi folosite în scopuri didactice, atât la nivel de teoretizare a unor aspecte de optimizare și modernizare a procesului de predare-învățare a lexicului limbii franceze, cât și cu scopul elaborării unor exerciții practice pentru elevi/studenti prin care aceștia să poată însuși o gamă cât mai vastă de trăsături semantice conotative, afective, cultural determinate etc. ale unor concepte abstracte, corespunzător felului în care ele se regăsesc în imaginarul și în tabloul glotic al limbii franceze.

BIBLIOGRAFIE (selectivă):

1. AITCHISON, Jean. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012. 337 p. ISBN 978-0-4706-5647-1.
2. ANOUILH, Jean. *Le Voyageur sans bagages*. Paris: Éditions de la Table Ronde, 1958. 113 p.
3. APOLLINAIRE, Guillaume. *Alcools*. Édition du groupe « Ebooks libres et gratuits ». 139 p.
4. ARISTOTE. *Éthique à Nicomaque*. Trad. TRICOT, J. Paris: Éditions Les Échos du Maquis, 2014. 237 p.
5. AYMÉ, Marcel. *Nouvelles*. Moscou: Éditions Progrès, 1967. 230 p.
6. AYMÉ, Marcel. *La Jument verte*. La Bibliothèque électronique du Québec, Collection Classiques du 20e siècle, Volume 393: version 1.0. 464 p.
7. BLUNDEN, Andy. *Concepts. A Critical Approach*. Boston: Brill, 2012. 307 p. ISBN 978-90-04-22847-4.
8. CAMUS, Albert. *L'Homme révolté*. Chicoutimi: Classiques des Sciences Sociales, 2010. 318 p. Édition numérique.
9. CARÊME, Maurice. *Poèmes*. Fédération Wallonie-Bruxelles, 2018. 28 p.
10. CLEDAT, Léon. *Dictionnaire étymologique de la langue française* [online]. Paris: Hachette, 1914. 620 p.
11. COSNET, Bertrand. *Sous le regard des Vertus : Italie, XIVe siècle*. Nouvelle édition. Tours: Presses universitaires François-Rabelais, 2015. 260 p. ISBN 9782869065390.
12. COȘCIUG, Anjela. *Elemente de lingvistică a discursului*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2005. 177 p. ISBN 9975-931-47-2.

13. DAUZAT, Albert. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Éditions Larousse, 1954. 866 p.
14. DEMOUGIN, Jacques (dir.), *Dictionnaire de la littérature française et francophone*, tome. I. Paris: REFERENCES Larousse, 1987. 1540 p. ISBN 2-03-720021-8.
15. *Dictionnaire de l'Académie française*. 1re édition. Paris : Coignard, 1694.
16. FILLMORE, Ch. Scenes-and-Frames Semantics. In: ZAMPOLLI, A. ed. *Linguistic Structures Processing*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1977, pp. 55-81.
17. HERVIEU, Paul. La course du flambeau. In: CONS, Louis, HENNING, G. N. eds. *Heath's Contemporary French Texts*. Boston, New York, Chicago: D. C. Heath & Co., Publishers, 1922.
18. IONESCO, Eugène. *Rhinocéros*. Paris: Editions Gallimard, 1959. 98 p.
19. JOUHANDEAU, Marcel. *Algèbre des valeurs morales*. Paris: Éditions Gallimard, 1969. 233 p.
20. AYMÉ, Marcel. *Les Contes du chat perché*. Éditions Gallimard, 1991. 380 p. ISBN 2-07-036343-0.
21. KAFATOS, Menas. Integrative Science: A Path of Development with Mihai Drăgănescu. In: *NOEMA*. 2011, vol. X, pp. 21-34. ISSN 2501-2304.
22. MASALA, Alberto. *Vers une naturalisation de la théorie de la vertu*. Saarbrücken: Éditions universitaires européennes, 2010. 477 p. ISBN 978-613-1-50162-3.
23. MOSCAL, Dinu. *Teoria câmpurilor*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013. 273 p. ISBN 978-973-703-968-2.
24. PETERSON, Christopher, SELIGMAN, Martin. *Character Strengths and Virtue: A handbook and Classification*. American Psychological Association and Oxford University Press, 2004. 800 p. ISBN 0-19-516701-5.
25. PREVERT, Jacques. *Poems. Classic Poetry Series*. Poemhunter.com – The World's Poetry Archive, 2012. 39 p.
26. PREVOST, Antoine-François. *Manuel Lexique ou Dictionnaire portatif des mots français dont la signification n'est pas familière à tout le monde*. Tome II. Paris: Les Librairies Associées, 1788. 794 p.
27. PROUST, Marcel. *À la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann. Première partie*. Paris: Éditions Gallimard, 1946. 467 p. Édition numérique de BeQ.

28. SAGAN, Françoise. *Bonjour tristesse*, Paris: Pocket, 2009. 160 p.
29. SARTRE, Jean-Paul. *L'Être et le Néant*. Paris: Éditions Gallimard, 1943. 684 p.
30. SOLONCHAK, T., PESINA, S. Concept and its Structure. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences. The Proceedings of 2nd Global Conference on Conference on Linguistics and Foreign Language Teaching*. Nr. 192. 2015, pp. 352–358.
31. VOLTAIRE. *Dictionnaire philosophique portatif*. Londres, 1764, 365 p.
32. АРУТЮНОВА Н. Д. Введение. В: *Логический анализ языка. Ментальные действия*. Москва: Наука, 1993, с. 3-6. ISBN 5-02-011104-X.
33. ВЕЖБИЦКАЯ, А. *Понимание культур через посредство ключевых слов*. Москва: Издательский дом «ЯСК», 2001. 288 с. ISBN 5-7859-0189-7.
34. КАНТ, И. *Критика чистого разума*. Москва: Мысль, 1994. 592 с. ISBN 5-244-00737-8.
35. КУБРЯКОВА, Е. С. Концепт. В: *Краткий словарь когнитивных терминов*. Под общ. ред. Кубряковой Е. С. Москва: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996, с. 89-93. ISBN 5-89042-018-1.
36. СТЕПАНОВ, Ю. С. Концепт. В: Степанов Ю.С. *Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования*. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997, с. 40-76. ISBN 5-88766-057-0.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTOAREI LA TEMA TEZEI

Monografie:

1. FOGHEL E., *Le concept de vertu pratique dans les romans de Madame de Genlis*. Saarbrücken: Éditions universitaires européennes, 2017. 108 p. ISBN 978-3-330-87729-0.

Articole în reviste științifice din Registrul Național al revistelor de profil:

2. FOGHEL E. Considerații asupra problemei autenticității și modei în literatura franceză a secolului al XX-lea. In: *Dialogica. Revista de studii culturale și literatură*. 2022, Nr. 1, pp. 27-33. pISSN 2587-3695/eISSN 1857-2537. Categoria B.
3. FOGHEL E., COȘCIUG A. La pertinence de la vertu dans la nouvelle «Acte de probité» de H. Bazin. In: *Limbaj și context. Revista internațională de lingvistică, semiotică și știință literară*. 2019, Nr. 1 (11), pp. 49-56. ISSN 1857-4149. Categoria B.

4. FOGHEL E., COȘCIUG A. La vertu et l'anti-vertu dans la nouvelle « Légende Poldève » de Marcel Aymé. In: *Limbaș și context. Revista internațională de lingvistică, semiotică și știință literară*. 2019, Nr. 2 (11), pp. 41-48. ISSN 1857-4149. Categoria B.
5. FOGHEL E., COȘCIUG A. Le concept de vertu dans une perspective évolutive. In: *Limbaș și context. Revista internațională de lingvistică, semiotică și știință literară*. 2019, Nr. 2 (11), pp. 55-62. ISSN 1857-4149. Categoria B.
6. FOGHEL E. Synthetic Outlook on Modern Theories on Concepts. In: *Limbaș și context. Revista internațională de lingvistică, semiotică și știință literară*. 2017, Nr. 1 (9), pp. 36-45. ISSN 1857-4149. Categoria B.
7. FOGHEL E. De la vertu dans une perspective conceptuelle et historique. In: *Limbaș și context. Revista internațională de lingvistică, semiotică și știință literară*. 2016, Nr. 2 (8), pp. 39-45. ISSN 1857-4149. Categoria B.

Articole în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale:

8. FOGHEL E. Tradition et originalité dans les discours sur la vertu à l'Académie française. In: *Tradiție și inovare în cercetarea științifică*. Ediția 10, Vol. I. 2021. Bălți, pp. 40-44. ISBN 978-9975-50-271-9.
9. FOGHEL E. Continuitatea și evoluția concepțiilor asupra virtuții. In: *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor*. Volumul I. 2020. Bălți, pp. 150-153. ISBN 978-9975-50-255-9.
10. FOGHEL E. Virtue Literacy beyond the Time. In: *Media and Digital Literacy in Language Education*. 2020. Bălți, pp. 73-79. ISBN 978-9975-3490-0-0.
11. FOGHEL E., Teoria frame-urilor și perspectivele sale de aplicare în analiza conceptelor. In: *Orientări actuale în cercetarea doctorală. Materialele Colocviilor științifice ale doctoranzilor din 4 decembrie 2015 și 2 decembrie 2016*. Edițiile V-VI. Bălți, 2017, pp. 136-142. ISBN 978-9975-3145-8-9.

ADNOTARE

Foghel Ecaterina,

Conceptul virtute în textele artistice franceze din secolul al XX-lea.

Teză de doctorat în filologie la specialitatea 621.01- Lingvistică generală; filosofia limbajului; psiholingvistică; lingvistică informatizată (limba franceză), Bălți, 2023

Teza se compune din *Introducere*, trei capitole, *Concluzii și recomandări*, *Bibliografie* - 108 titluri, 146 pagini de text de bază, 4 tabele, 9 figuri și 4 anexe. Rezultatele obținute sunt prezentate în 11 publicații științifice din țară și de peste hotare.

Cuvinte-cheie: concept, virtute, imaginar, imagine glotică a realității, sferă conceptuală, nucleu semantic, periferie semantică, reprezentare mentală, continuitate conceptuală, modă glotică, spațiu semantic, valoare, reper axiologic, macrounitate conceptuală, microunitate conceptuală, dinamică istorică a conceptului.

Scopul lucrării: precizarea și analiza structurală și funcțională, diacronică și sincronică a conceptului de virtute în imaginarul francez, cu verificarea și argumentarea continuității și actualității conceptului dat, precum și a diferitor mijloace de exprimare glotică a acestuia, în contextul socio-cultural specific al secolului al XX-lea, în baza examinării selective a unor lucrări literare semnificative pentru dezvoltarea istoriei ideilor din perioada indicată.

Obiectivele cercetării: delimitarea și specificarea bazelor teoretice de analiză integrată a conceptului de virtute din perspectivă interdisciplinară; investigarea câmpului „vertu” sub aspect etimologic, lexical, semasiologic și în raport cu factori extraglotici determinanți pentru conturarea realității cognitivo-culturale respective din imaginarul francez; studierea avatarurilor contextuale ale virtuții în cadrul unor opere literare reprezentative pentru direcțiile evoluției intelectuale specifice din Franța secolului al XX-lea.

Noutatea și originalitatea științifică: lucrarea întrunește criteriile unui studiu multidisciplinar original prin alegerea unor coordonate istorico-culturale noi pentru abordarea conceptului clasic de virtute (tradițional, virtutea a fost cercetată în raport cu perioada antică sau cea a sec. XVI-XVIII), propunându-și să combată ideea anacronizării acestuia în contextul realității secolului al XX-lea și să analizeze mijloacele glotice de exprimare ale lui.

Rezultatele obținute: dezambiguizarea componentelor glotice și a coordonatelor cognitivo-reprezentative ale virtuții ca element definitoriu al sistemului axiologic general-uman, dar și ca exponent al imaginarului francez în particular din perspectivă istorică și în raport cu perioada secolului al XX-lea.

Сemnificația teoretică: în cadrul lucrării, se ajunge la conturarea unui model de analiză conceptuală multilaterală, transdisciplinară, fapt ce permite depășirea aproximațiilor și impreciziilor în descrierea conceptului fundamental de virtute. Acest model poate fi aplicat și pentru analiza altor concepte abstracte, care țin de sfera moral-spirituală sau psiho-cognitivă.

Valoarea aplicativă: diversele metode de descriere și analiză a conceptului, modelele structurale și relaționale aplicate, precum și algoritmurile tipologice de clasificare, invocate și specificate în teză, pot fi folosite în scopuri didactice, atât la nivel de teoretizare a unor aspecte de optimizare și modernizare a procesului de predare-învățare a lexicului limbii franceze, cât și în scopul elaborării unor exerciții practice pentru elevi/studenți/masteranzi.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele profilate în urma studiului realizat și-au găsit reflectare în 11 publicații și comunicări științifice, prezentate în cadrul unor conferințe specializate, unele dintre care au fost înregistrate și expuse pentru consultare online.

АННОТАЦИЯ

Екатерина Фогель

«Концепт *добродетели* во французской литературе XX века»

Диссертация на соискание ученой степени

кандидата филологических наук

по специальности 621.01 - *Общая лингвистика; философия языка; психолингвистика; компьютерная лингвистика (французский язык)*

Диссертация состоит из *Введения*, 3 глав, *Выводов и рекомендаций*, *Библиографии* – 108 источников, 4 приложений, 146 страниц основного текста, декларации об оригинальности текста диссертации и отсутствии плагиата, CV автора.

Результаты исследований по теме диссертации отражены в 11 научных работах, опубликованных в Республике Молдова и за рубежом.

Ключевые слова: концепт, добродетель, картина мира, языковая картина мира, концептосфера, семантическое ядро, семантическая периферия, ментальный образ, концептуальная стабильность, языковая мода, семантическое пространство, ценность, аксиологический ориентир, понятийная макроединица, понятийная микроединица, историческая динамика концепта.

Цель исследования: определить и проанализировать с точки зрения структурно-функционального, диахронического и синхронического аспектов концепт добродетели во французской картине мира,

исследуя и аргументируя преимущество и актуальность данного концепта, а также различных средств его выражения в языке, в конкретном социокультурном контексте XX-го века, на основе изучения некоторых литературных произведений, значимых для развития истории идей указанного периода.

Задачи исследования: разграничение и уточнение теоретических основ необходимых для комплексного междисциплинарного анализа понятия добродетели; исследование поля «vertu» с этимологической, лексической, семасиологической точек зрения, а также по отношению к внеязыковым факторам, определяющим формирование соответствующей когнитивно-культурной реальности во французской картине мира; изучение контекстуальных воплощений добродетели в литературных произведениях, представляющих основные направления интеллектуального развития, характерного для Франции XX-го века.

Научная новизна и оригинальность исследования: работа отвечает критериям оригинального междисциплинарного исследования, поскольку построена в рамках новых историко-культурных координат изучения классического концепта добродетели (традиционно изучаемого применительно к античному периоду или периоду XVI-XVIII веков), стремясь доказать необоснованность восприятия данного концепта как устаревшего в контексте реальности XX-го века.

Полученные научные результаты: уточнение языковых компонентов и когнитивно-репрезентативных координат добродетели в качестве определяющего элемента общечеловеческой аксиологической системы, а также показательной составляющей французской картины мира в частности с исторической точки зрения и по отношению к периоду XX-го века.

Теоретическая значимость диссертации: в рамках работы изложена модель многостороннего, междисциплинарного концептуального анализа с целью преодоления приблизительности и неточности в описании фундаментального понятия добродетели. Эта модель также может быть применена к анализу других абстрактных понятий, принадлежащих к морально-духовной или психо-когнитивной сфере.

Прикладная ценность диссертации: различные методы описания и анализа концептов, применяемые структурные модели и алгоритмы классификации концептов, предложенные в диссертации, могут быть использованы в учебных целях, как для модернизации процесса преподавания-обучения лексики французского языка, так и для разработки практических упражнений для учащихся/студентов.

Внедрение научных результатов: результаты исследования отражены в 11 публикациях и научных докладах, представленных на профильных конференциях, некоторые из которых были записаны и доступны онлайн.

ANNOTATION

Foghel Ecaterina,

The Concept of *Virtue* in the 20th-century French Literature.

Doctoral Thesis in Philology (specialty 621.01 – *General Linguistics; Philosophy of Language; Psycho-linguistics; Digital Linguistics (French)*)

The thesis consists of an *Introduction*, 3 chapters, *General conclusions and recommendations*, *Bibliography* including 108 sources, 146 pages of main text, 4 tables, 9 figures, 4 annexes, declaration of assumption of responsibility, author's CV.

The results of the thesis have been reflected in 11 scientific papers, published in Republic of Moldova and abroad.

Key words: concept, virtue, worldview, language worldview, concept-sphere, semantic core, semantic periphery, mental representation, conceptual continuity, language trend, semantic space, value, axiological landmark, conceptual macro-unit, conceptual micro-unit, historical dynamics of the concept.

The purpose of the thesis is to specify and analyze structurally and functionally, diachronically and synchronically, the concept of virtue in the French collective worldview, verifying and justifying the continuity of the given concept, as well as of the different language means of its expression, in the specific socio-cultural context of the 20th century, based on the examination of some literary works that were significant for the development of the history of ideas of the indicated period.

The objectives of the research consist in delimiting and specifying the theoretical bases for an integrated analysis of the concept of virtue from an interdisciplinary perspective; investigating the field of "vertu" etymologically, lexically, semasiologically and in relation to extralinguistic factors determining the shaping of the corresponding cognitive-cultural reality in the French collective worldview; studying the contextual avatars of virtue in literary works, representative of intellectual development specific directions in 20th century France.

The scientific novelty and originality of the thesis: The work meets the criteria of an original multidisciplinary study by choosing new historical-cultural coordinates for the approach to the classical concept of virtue (that

has been traditionally studied in relation to the ancient period or the period of the 16th-18th centuries), aiming to disprove the idea of its anachronism in the context of 20th century reality.

The scientific results obtained reside in the disambiguation of the language components and cognitive-representative coordinates of virtue as a defining element of the general-human axiological system, but also as an exponent of the French collective worldview, in particular, from a historical perspective and in relation to the 20th century period.

Theoretical importance: The paper outlines a model of multilateral, transdisciplinary conceptual analysis with the aim of overcoming approximations and inaccuracies in the description of the fundamental concept of virtue. This model can also be applied to the analysis of other abstract concepts in the moral-spiritual or psycho-cognitive sphere.

Practical importance: The various methods of concept description and analysis, the structural and relational models applied, as well as the typological classification algorithms, evoked and specified in the thesis, can be used for teaching purposes, both for the optimization and modernization of the teaching-learning process of the French language lexicon, and for the purpose of developing practical exercises for pupils/students.

Implementation of scientific results: The results of the study were reflected in 11 publications and scientific papers presented at specialized conferences, some of which were recorded and made available for online consultation.

FOGHEL ECATERINA

CONCEPTUL *VIRTUTE* ÎN TEXTELE ARTISTICE FRANCEZE

DIN SECOLUL AL XX-LEA

SPECIALITATEA: 621. 01 Lingvistică generală; filosofia limbajului; psiholingvistică; lingvistică informatizată (limba franceză)

REZUMAT

al tezei de doctor în filologie

Bun de tipar: 10.05.2023. Formatul 60x84 1/16
Coli de autor 2,2. Comanda 353. Tirajul 25 ex.

Centrul editorial universitar